

VLISSINGEN

MILIEUBELEID

Klimaat & Energie

2016-2019

INHOUD

1	INLEIDING	1
2	EEN BETER MILIEU BEGINT BIJ JEZELF.....	4
3	DE VERBINDENDE FACTOR	7
4	DUURZAAM BOUWEN EN WONEN	10
5	DUURZAME BEDRIJVEN	13
6	GROOTSCHALIGE DUURZAME ENERGIEOPWEKKING.....	14
7	VERKEER EN VERVOER	16
8	UITVOERING	18

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING

In Vlissingen zijn er vele initiatieven op milieugebied. Recentelijk is er bijvoorbeeld een loket gelanceerd met alle informatie over het verduurzamen van een woning (www.duurzaambouwloket.nl) en daarbij kan bij vooroorlogse woningen al geruime tijd geleend worden tegen een aantrekkelijke rente. Bij de eigen gebouwen zijn vele maatregelen doorgevoerd zoals het vervangen van verlichting en warmteterugwinning van de computerruimte. Daarnaast zijn er nog veel meer activiteiten die genoemd worden in dit milieubeleid op het onderdeel klimaat & energie. Hiermee verankeren we de activiteiten die nu worden uitgevoerd in beleid en wordt het ambitieniveau van Gemeente Vlissingen vastgesteld.

1.2 KADER

Het landelijk beleidskader wordt gevormd door het vierde Nationaal Milieubeleidsplan (NMP4). Dit beleidskader is gebaseerd op de internationale afspraken en inzichten. De meeste milieuaspecten (geluid, licht, water, etc.) zijn geborgd in bestaande wet- en regelgeving of gemeentelijke beleidsstukken (tabel 1). Daarom is het niet nodig om voor alle milieuaspecten beleid te schrijven. Het thema 'Afval' vormt hierop een uitzondering. In het Landelijk Afvalbeheerplan (LAP) staan doelstellingen voor afvalscheiding. De doelstelling is dat in 2020 75% van het huishoudelijk en bedrijfsafval gescheiden is. Daarmee gaat het restafval omlaag van ongeveer 250 kilo per inwoner per jaar naar 100 kilo in 2020. We willen het beleid dat we nu voeren in 2016 herijken en inzet plegen om te voldoen aan de doelstellingen uit het LAP.

Het aspect klimaat en energie is slechts beperkt in bestaande regelingen opgenomen, daardoor heeft de gemeente beleidsvrijheid. Dit beleid geeft invulling aan deze beleidsvrijheid.

Nationaal zijn er doelstellingen vastgelegd in het Energieakkoord 2013:

- Een besparing van het finale energieverbruik met gemiddeld 1,5 procent per jaar. 100 petajoule aan energiebesparing in het finale energieverbruik van Nederland per 2020;
- Een toename van het aandeel van hernieuwbare energieopwekking (nu ruim 4 procent) naar 14 procent in 2020. Een verdere stijging van dit aandeel naar 16 procent in 2023.

De korte termijndoelstellingen van Provincie Zeeland liggen in lijn met de landelijke doelstellingen. Op de lange termijn wil Provincie Zeeland in 2050 streven naar een energiehuishouding met 100% hernieuwbare energie.

Dit beleidsplan geeft Gemeente Vlissingen kaders om invulling te geven aan de aspecten van klimaat en energie. Het uitgangspunt is een realistisch plan met een op de gemeente afgestemd ambitieniveau. Er zal dan ook zoveel mogelijk gebruik worden gemaakt van bestaande structuren, subsidieregelingen en samenwerking met andere gemeenten. Er is een budget van €37.500 beschikbaar voor het klimaat- en energiebeleid en er is één beleidsmedewerker die zich volledig op klimaat en energie richt van 0,4 fte.

Tabel 1: Regelingen per milieuaspect

MILIEUASPECT	LANDELIJKE REGELGEVING	REGIONAAL
BODEM	WET BODEMBESCHERMING NEDERLANDSE RICHTLIJN BODEMBESCHERMING BESLUIT BODEMKWALITEIT	NOTA BODEMBEHEER BODEMKWALITEITSKAART BESTEMMINGSPAN/OMGEVINGSPAN CE-BBELEID (EXPLOSIEVEN) ZEEUWSE BODEMVENSTER NOTITIE WALCHERSE BODEMKANSEN
GELUID	WET GELUIDHINDER WET MILIEUBEHEER NMP4 BOUWBESLUIT	APV EVENEMENTENBELEID VERKEER & VERVOERSPLAN CONTOUREN
LUCHT/GEUR	NER, LAP3 BESLUIT LUCHTKWALITEIT	VERKEER & VERVOERSPLAN
LICHT	WET MILIEUBEHEER	BESTEMMINGSPAN/OMGEVINGSPAN OMGEVINGSPAN
EXTERNE VEILIGHEID	WET MILIEUBEHEER, BEVI, REVI BRZO BESLUIT EXTERNE VEILIGHEID BUISLEIDINGEN VUURWERKBESLUIT WET VERVOER GEVAARLIJKE STOFFEN NMP4 RISICOREGISTER	BESTEMMINGSPAN/OMGEVINGSPAN PROGRAMMA EXTERNE VEILIGHEID RUD (IN ONTWIKKELING) ROUTE GEVAARLIJKE STOFFEN APV VEILIGHEIDSCONTOUR INDUSTRIETERREIN VLISSINGEN-OOST REGIONAAL ZEEUWS CRISISPLAN BELEIDSVISIE EXTERNE VEILIGHEID EN NOTA VAN TOELICHTING
WATER	KADERRICHTLIJN WATER, NMP4 WATERBEHEER 21 ^E EEUW (WB21) WATERWET	STEDELIJK WATERPLAN GEMEENTELIJK RIOOLPLAN
NATUUR, GROEN & ECOLOGIE	NATUURBESCHERMINGSWET, FLORA&FAUNAWET, NATURA 2000 ECOLOGISCHE HOOFDSTRUCTUUR NMP4	GROENBELEIDSPAN GROENBEHEERSPLAN VISIE "IEDER UNIEK EN SAMEN STERK"

1.3 *FUNCTIE EN POSITIE VAN MILIEUBELEID*

Het milieubeleid bevat voor de komende vier jaar doelstellingen voor klimaat en energie. Het milieubeleid is leidend voor de werkzaamheden van de afdelingen die deze milieutaken in hun pakket hebben.

1.4 *BELEIDSCYCLUS*

In het milieubeleid staan onze ambities en doelstellingen beschreven (wat willen we). De acties die voortvloeien uit het milieubeleid worden opgenomen in een jaarlijks uitvoeringsprogramma. In het uitvoeringsprogramma wordt aangegeven welke activiteiten worden uitgevoerd om de doelstellingen en ambities uit het milieubeleid te behalen. Het programma wordt jaarlijks verantwoord en vastgesteld door het college. De inzet van financiële middelen en personele capaciteit bepalen welke doelstellingen worden behaald (zie ook hoofdstuk 8).

1.5 *EVALUATIE*

Door het jaarlijks vaststellen van het uitvoeringsprogramma (paragraaf 1.4) wordt tussentijds bijgestuurd om ambities alsnog te behalen of de ambities worden bijgesteld. In 2019 legt het college verantwoording af aan de raad en zal er een voorstel worden gedaan om het beleid voort te zetten of te herzien.

1.6 *LEESWIJZER*

Het milieubeleid is opgebouwd uit een zestal inhoudelijke themahoofdstukken die gezamenlijk het gemeentelijke milieubeleidsterrein bestrijken voor klimaat en energie. Per thema wordt eerst een korte introductie gegeven. Vervolgens wordt aangegeven wat Vlissingen op het moment met het betreffende thema doet of heeft gedaan. Ten slotte wordt aangegeven wat de Vlissingse ambities en doelstellingen zijn voor het betreffende thema.

Naast de inhoudelijke hoofdstukken is in het laatste hoofdstuk aandacht besteed aan de uitvoering van het milieubeleid. Hierbij wordt beschreven hoe de vertaalslag wordt gemaakt van beleid naar de feitelijke uitvoering.

2 EEN BETER MILIEU BEGINT BIJ JEZELF

2.1 INTRODUCTIE

Gemeenten treden op als eigenaar en beheerder van gebouwen en instellingen. Ze zijn werkgever en opdrachtgever van civieltechnische werken, onderhoudswerken en bouwprojecten.

‘Een gezonde gemeente is dan ook een duurzame gemeente. Het thema duurzaamheid moet integraal onderdeel worden van de bedrijfsvoering, dat bespaart ook kosten.’

Coalitieakkoord 2014-2018

Inkoop biedt een uitgelezen kans om het duurzame belang naar voren te brengen. Duurzame inkoop is een effectief middel waarmee een impuls wordt gegeven aan het verhogen van het duurzame karakter van de gemeentelijke bedrijfsvoering. Het bijdragen aan duurzame ontwikkeling met inkoop kan zo binnen de overheid de ‘gewoonste zaak van de wereld’ worden.

2.2 STAND VAN ZAKEN

Gemeentelijke gebouwen

Er zijn verschillende energiebesparende maatregelen getroffen in de gemeentelijke gebouwen, zoals het vervangen van verlichting, het toepassen van aanwezigheidsdetectie, warmteterugwinning uit de computerruimte, het vervangen van ketels en beglazing. Daarnaast zullen er zonnepanelen op het stadhuis worden toegepast waardoor we bijdragen aan de landelijke doelstellingen voor duurzame energieopwekking en onze voorbeeldfunctie profileren.

Openbare ruimte

Zowel bij onderhoud als bij het plaatsen van nieuwe openbare verlichting wordt rekening gehouden met materialen en het rendement van verlichting. Ook bij rioolgemalen is aandacht voor energiezuinigheid. Bij de inrichting van openbaar gebied wordt steeds meer rekening gehouden met de gevolgen van klimaatverandering (Deltaprogramma).

Personeel en procedures

Er is een grote slag gemaakt met digitaal werken en door de nieuwe werktijdenregeling zijn er meer mogelijkheden voor thuiswerk zodat papier en transport worden beperkt.

De reiskostenvergoeding voor dienstreizen is bij carpoolen gunstig en voor kilometers met de auto buiten Zeeland beperkt. Hierdoor wordt carpoolen en het gebruik van openbaar vervoer gestimuleerd

Duurzaam Inkopen

In november 2007 is tussen het Rijk en de gemeenten het ‘Klimaat akkoord 2007- 2011’ gesloten waarin is vastgelegd dat de gemeenten de ambitie hebben om per 2015 voor 100% duurzaam in te zullen kopen. In maart 2010 is door de gemeente Vlissingen ter ondersteuning van het belang de ‘Deelnameverklaring Duurzaam Inkopen’ getekend waarin wij tevens aangeven vanaf 2010 al 75% duurzaam in te kopen. Per 1 april 2013 is de ‘nieuwe’ aanbestedingswet 2012 in gegaan. Veel algemeen beleid betreffende Duurzaam Inkopen is in deze wet opgenomen.

Grotere inkoopprojecten lopen via de inkoopadviseur waardoor Duurzaam Inkopen altijd wordt meegenomen. Bij kleinere projecten is Duurzaam Inkopen niet altijd onder de medewerkers bekend.

Momenteel komt PrestatieInkoop steeds meer op als methodiek binnen het aanbesteden. Als in koper beschrijf je zo nauwkeurig mogelijk welke

prestaties hij verwacht. De leverancier is hierbij de expert; hij kent de markt, hij kan het beste bepalen welke oplossing het best bij ons probleem of wens past. Goede leveranciers kunnen zich hiermee onderscheiden van de middelmatige. Leveranciers die de beste oplossingen hebben met betrekking tot duurzaamheid kunnen zich met betrekking tot dit onderwerp dus ook onderscheiden ten opzichte van de concurrenten.

2.3 *AMBITIES EN DOELSTELLINGEN*

Algemeen

De doelstelling is om overeenkomstig het Energieakkoord in te zetten op een gemiddelde besparing van het energieverbruik van 1,5 procent per jaar tot 2020 voor het eigen gemeentelijke energieverbruik.

Duurzaamheid moet dan ook integraal worden meegenomen in relevante beleidstukken, projecten en producten. Door in te zetten op energiebesparing en duurzame energieopwekking zijn wij een voorbeeld voor medewerkers, burgers en bedrijven. Behaalde resultaten zullen daarom zowel intern als extern gedeeld worden.

Gemeentelijke gebouwen en Openbare ruimte

Binnen het Accommodatiebeleid, Evenementenbeleid en de daaraan gerelateerde uitvoering wordt het doorbelasten van energiekosten naar de gebruiker meegenomen. Door de kosten door te belasten worden gebruikers zich bewuster van het energieverbruik en naar verwachting zullen de energiekosten verminderen.

Bij keuzes op het gebied van beheer en onderhoud wordt duurzaamheid en energiebesparing meegenomen (Accommodatiebeleid 2012). Er wordt echter nog veel energie verbruikt bij de gemeentelijke accommodaties. De focus is het energieverbruik inzichtelijk maken (energiebeheersfunctie) en waar mogelijk te reduceren door bewustwording en technische maatregelen.

Nadat in 2016 zonnepanelen op het stadhuis zijn geplaatst zal er verder onderzoek plaatsvinden voor het toepassen van zonnepanelen op andere gemeentelijke accommodaties.

Daarnaast zal het grootschalig toepassen van zonnepanelen worden onderzocht op een locatie zoals op de Machinefabriek. Hierbij zal deels gekozen worden voor een participatiemodel zoals verhuur of crowdfunding.

Bij de uitvoering van het Beleidsplan Openbare Verlichting wordt rekening gehouden met de materialen en het rendement van verlichting.

Personeel en procedures

Er zal een permanente campagne worden opgezet voor het bevorderen van energiezuinig gedrag bij de eigen bestuurders en ambtenaren. De campagne kan eventueel in een later stadium worden uitgebreid richting gebruikers van onze accommodaties.

Duurzaam Inkopen

De gemeente Vlissingen heeft voor het thema gemeentelijke interne milieuzorg de volgende doelstellingen geformuleerd:

- 100% duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid in 2015;
- 100% duurzaam inkopen van gas en elektra;
- Duurzaam inkopen (incl. aanbesteden) door:
  1. Bij aanvang van inkooptrajecten mogelijkheden tot duurzame inkoop te verkennen en de inkoopvraag duurzaam te formuleren;
  2. Duurzaamheid mee te nemen in (alle fasen van) voorbereiding en ontwerp;
  3. Het uitvoeren van het gemeentelijk aanbestedingsreglement met duurzaamheidsaspecten.
  4. In de programma's van eisen zoveel mogelijk duurzaamheidsaspecten mee te nemen;
  5. Duurzaamheid expliciet mee te nemen bij de beoordeling van leveranciers en aanbiedingen en opnemen in selectie- en gunningcriteria;
  6. Duurzaamheid expliciet mee te nemen in contracten.Duurzaam omvat zowel milieuaspecten (inclusief uitgangspunt energieneutraal) als sociale en economische aspecten.
- Toepassen van Total-Cost-of-ownership en prestatieinkoop op pilotbasis;
- Om de bekendheid van duurzaam inkopen te vergroten zal er productgerichte informatie onder de medewerkers worden verspreid.

3 DE VERBINDENDE FACTOR

3.1 INTRODUCTIE

‘Voor het algemeen bevorderen van duurzaamheid is geen extra budget beschikbaar, maar zal winst gevonden moeten worden in het zoveel mogelijk stimuleren en enthousiasmeren van inwoners, bezoekers en ondernemers.’ *Coalitieakkoord 2014-2018*.

Communicatie

Mensen het nut laten inzien van milieuvriendelijke producten of hen aansporen om zich anders te gedragen is niet eenvoudig. “Goed voor het milieu” is een lastig verkoopargument. Veel consumenten kopen geen wagen omdat hij een lage CO2-uitstoot heeft, maar omwille van de kosten, de veiligheid en het comfort van de wagen.

Bij bewustwording spelen twee zaken: de bewustwording zelf en het handelingsperspectief, de actie die daaruit volgt. Pas als bewustwording wordt omgezet in actie is sprake van een geslaagd traject. Het is belangrijk om bij elk project/product op zoek te gaan naar de belangrijkste gedragsbeïnvloeders in combinatie met milieuargumenten.

Participatie

Burgers en bedrijven nemen in toenemende mate eigen verantwoordelijkheid en initiatief voor een betere samenleving. Een voorbeeld is de duurzame dorpen waarbij een groep vrijwilligers plannen maken en uitvoeren om het dorp te verduurzamen. Mensen steken elkaar aan en willen samen de handen uit de mouwen steken.

Educatie

Uit onderzoek is gebleken dat er verband is tussen milieueducatie op school en kennis, houding en gedrag op latere leeftijd (Bron: *Hoe duurzaam is NME, Universiteit van Wageningen, Universiteit Utrecht, Veldwerk Nederland, 2006*). Kinderen die op de basisschool actief

milieueducatie hebben genoten, hebben later een betere kennis en positievere houding ten opzichte van milieu. Educatie zorgt dus voor kennis en inzicht in milieu en zet aan tot een milieubewuste levensstijl.

3.2 STAND VAN ZAKEN

Communicatie

Aan klimaat en energiegerelateerde acties zoals Duurzame Dinsdag of de Nacht van de Nacht geven wij aandacht via de Blauw Geruite Kiel of twitter. Er is voor burgers uitgebreide informatie te vinden over energiebesparing bij woningen op de website (www.vlissingen.nl/duurzaamheid).

Duurzame dinsdag

Elk jaar worden alle duurzame ideeën in Nederland verzameld en op Prinsjesdag aan het kabinet aangeboden.

Nacht van de nacht

Bij de Nacht van de Nacht wordt iedereen opgeroepen het licht uit te doen of een evenement te organiseren om aandacht te vragen voor de vele verlichting die wordt gebruikt.

Informatie over projecten en mogelijkheden energiebesparing en duurzame opwekking wordt centraal gedeeld via de site van de Zeeuwse Bibliotheek (www.energiezeeland.nl).

Daarnaast is de deuren dicht actie uitgevoerd door ZMF om ondernemers zich ervan bewust te maken dat een gesloten deur goed is voor het milieu en de portemonnee.

Pluim voor Vlissingse winkeliers

De twee groene meisjes moedigen op ludieke wijze de Vlissingse winkeliers aan om hun deuren gesloten te houden en zo energie te besparen. Elke winkelier die zijn deur dicht had, kreeg als dank een groene pluim uitgereikt en een gratis deurendicht-bordje. De ZMf organiseert deze klimaatactie in nauwe samenwerking met de gemeente Vlissingen en de Vlissingse Ondernemers Centrale (VOC).

Participatie

Burgerparticipatie vraagt een andere rol van de burger maar ook een andere rol van de gemeente. Op welke wijze kunnen wij burgerinitiatieven ondersteunen? Kunnen wij burgers stimuleren om tot initiatieven te komen? Welke van deze projecten dragen werkelijk bij aan verduurzaming? Om ons te ondersteunen bij beantwoording van deze vragen participeren wij in het project 'Energieke Samenleving Zeeland'. Dit project komt voort uit het SER Energieakkoord en kwam tot stand binnen de ondersteuningsstructuur die vanuit de VNG is opgezet.

Educatie

Terra Maris is de organisatie waar de basisscholen terecht kunnen voor het verkrijgen van lesmateriaal over natuur en milieu. Ook is het mogelijk om in het museum zelf lesprogramma's te volgen. Het educatieve aanbod sluit aan bij de actuele gemeentelijke beleidsthema's zoals klimaat en energie. De scholen op Walcheren kunnen gratis gebruik maken van het aanbod van Terra Maris door een bijdrage van de gemeenten.

3.3 AMBITIES EN DOELSTELLINGEN

De gemeente Vlissingen heeft voor het thema milieueducatie, -communicatie en participatie de volgende doelstellingen geformuleerd:

- De gemeente zet zich waar mogelijk FORS (Faciliterend, Ondersteunend, Registerend en Stimulerend) in voor kansrijke duurzame initiatieven van derden, zoals het inzetten van communicatiekanalen, het bieden van vergaderfaciliteiten, participeren bij overleg of contacten leggen met de Kenniswerf en Green Agents.
- Er komt een sterke nadruk te liggen op communicatie zodat burgers en bedrijven geïnformeerd worden over financiële en praktische mogelijkheden om duurzame energie toe te passen en energiebesparing te bewerkstelligen.
- Kennisuitwisseling binnen en tussen doelgroepen zal waar mogelijk worden bevorderd, mede via Energieservicepunt Zeeland van de ZMf, Zeeuwind en het Zeeuws Klimaatfonds.
- Lokaal inhaken voor de communicatie op landelijke of regionale campagnes/acties door onafhankelijke organisaties over energiebesparing of duurzame energieopwekking, (bijv. SolarDays, Dag van de Duurzaamheid, Open Winddag, warme truiendag, Nacht van de Nacht).
- Door in te zetten op energiebesparing en duurzame energieopwekking is de gemeente een voorbeeld voor

medewerkers, burgers en bedrijven. Behaalde resultaten zullen daarom zowel intern als extern gedeeld worden. Hiervoor zal jaarlijks monitoring plaatsvinden.

- Op de gemeentelijke website zijn de milieudoelstellingen en kansen voor burgers eenvoudig te vinden (www.vlissingen.nl/duurzaamheid).
- Inspirerende voorbeelden van duurzame initiatieven binnen de eigen gemeente worden in de etalage gezet via 'Energie in de etalage' van ZMF of een vergelijkbaar initiatief. Burgers en bedrijven worden regelmatig uitgenodigd om projecten aan te reiken.
- Informatie over projecten en mogelijkheden voor energiebesparing en duurzame opwekking wordt centraal gedeeld via het DuurzaamBouwLoket.
- Verdere participatie in het project 'Energieke Samenleving Zeeland' als uitwerking van het energieakkoord met inzet op burgerparticipatie voor particuliere woningverbetering (zie hoofdstuk 4).
- Deelnemen aan een energiebesparingswedstrijd zoals de Energy Battle of het HIER Klimaatfeest.
- Behoud lidmaatschap klimaatverbond met lobby voor het opkomen voor belangen van gemeenten voor nationale afspraken en de mogelijkheid om bij projecten aan te aansluiten (zoals de Green Deal Verduurzaming Scholen, energybattle) op gebied van mitigatie, adaptatie en internationalisatie.
- (Laten) uitvoeren en ondersteunen van educatieve en informatieve activiteiten via Terra Maris. In 2017 wordt beoordeeld of de overeenkomst, en zo ja op welke wijze, de overeenkomst voort gezet.

Green Agents

Dit project is een initiatief van de studenten van Inceptio in samenwerking met Scalda en Emergis. De Green Agents worden opgeleid tot jonge ambassadeurs voor duurzaamheid. Zij worden tijdens een stage bij Inceptio door een training bewust en kundig gemaakt om het duurzaamheidsprincipe uit te dragen

4 DUURZAAM BOUWEN EN WONEN

4.1 INTRODUCTIE

De wensen en eisen die aan gebouwen worden gesteld veranderen continu. Zowel in fysieke zin, qua type, grootte en aantal kamers maar ook in energetische zin (energieverbruik) worden door de overheid en de maatschappij geregeld nieuwe en andere (betere) prestaties van gebouwen verwacht. Een duurzaam gebouwd gebouw is een gebouw dat voldoet aan de eisen en wensen van deze tijd maar waarbij tevens wordt voorgesorteerd op de eisen en wensen van de (nabije) toekomst. (energiezuinig, duurzaam gebruik, gezond, milieuvriendelijke materialen, ruimtelijke kwaliteit etc.).

Naast de maatschappelijk doelstelling voor een 'beter milieu' heeft duurzaam bouwen ook een sterk financieel-economische doelstelling. Zo heeft een gebouw, gebouwd volgens de laatste inzichten op het gebied van energiebesparing (één onderdeel van duurzaamheid), een lager energieverbruik dan vergelijkbare gebouwen uit eerdere perioden. Dit levert per direct een financieel voordeel op voor de gebruiker, dat met de stijgende energieprijzen op termijn enkel meer wordt. Het onderdeel verbruikskosten gaat in de toekomst in toenemende mate een stempel drukken op de totale woonlasten. Een energiezuinige woning is daarmee in de toekomst aantrekkelijker, dit komt onder andere tot uiting in de economische waarde. Ook het fysieke aspect van een gebouw speelt een rol bij de toekomstige economische waarde van het vastgoed. Een gebouw dat de flexibiliteit bezit om op toekomstige (woon)wensen te anticiperen blijft aantrekkelijk en behoudt daardoor zijn vastgoedwaarde.

De omgeving waar het gebouw staat is een derde aspect dat van belang is voor de mate van duurzaamheid. Met name voor wonen is leefbaarheid van de wijk van invloed op de mate duurzaamheid. Een woning in een minder aantrekkelijke wijk die niet meer geheel aansluit

op de geldende woonwensen wordt eerder gesloopt dan gerenoveerd. Slopen om deze reden is een weinig duurzame oplossing. Indien de woonomgeving eveneens duurzaam wordt ontwikkeld en onderhouden (zoals inrichting, uitstraling en voorzieningen) vergroot dit de aantrekkelijkheid en wordt een duurzame benadering bevorderd.

Duurzaam bouwen komt tot uiting op verschillende momenten tijdens de levenscyclus van het gebouw:

- Ontwerp en uitvoering van de bouw of renovatie.
Niet alleen ontwerpen en uitvoeren met korte termijn wensen (inhoudelijk en financieel) maar gericht op behoud van vastgoedwaarde voor de langere termijn.
- Benutting (eerste gebruik) van het gebouw.
Hierbij spelen aspecten zoals comfort, energiegebruik, waterverbruik, woonlasten, mobiliteit.
- Gebruik van het gebouw op de langere termijn.
Hierbij spelen naast de genoemde zaken tijdens het gebruik tevens aspecten zoals aanpasbaarheid aan andere woonwensen of volledige herbestemming van het gebouw.
- Beëindiging gebruik van het gebouw.
Een volledig duurzame sloop betekent dat bouwdelen na gebruik weer terugkeren in de (biologische of technologische) kringloop. Daarnaast betekent duurzame beëindiging dat er geen belemmeringen achterblijven op het perceel zoals verontreinigingen en ondergrondse infrastructuur.

Duurzaam bouwen en wonen heeft betrekking op het totale woon- en leefmilieu. Met duurzaam bouwen wordt gestreefd naar enerzijds invulling geven aan vigerende woonwensen, milieubewustheid en financieel voordeel en op de langere termijn aantrekkelijkheid, bruikbaarheid en behoud van vastgoedwaarde van gebouwen. In de woonomgeving spelen wijkgerichte aspecten een rol zoals een groene aantrekkelijke leefomgeving, voorzieningen, mogelijkheden voor

ontspanning en recreatie en beperking van overlast. Duurzaam bouwen en wonen is niet alleen 'goed voor het milieu' maar werpt ook zijn vruchten af voor de economie en de maatschappij.

4.2 STAND VAN ZAKEN

In Souburg-Noord zijn 55 woningen gerealiseerd met een energieprestatie van 10-15% hoger dan wettelijk vereist. De woningen hebben geen gasaansluiting en zijn uitgerust met warmtepompen. De warmtepompen zijn ook toegepast bij de brede school 'Het Kroonjuweel' en CSW Bestevaër. Via de provinciale subsidieregeling Meer Met Minder zijn bij 351 woningen in Vlissingen energiebesparende maatregelen toegepast (90% 2 labelsprongen en 10% 1 labelsprong).

Ter stimulering van de duurzame maatregelen in de particuliere woningvoorraad faciliteert de gemeente Vlissingen de regeling Duurzame particuliere woningverbetering (DPW), zoals deze door de provincie Zeeland is opgezet. Met de voordelige lening kan energieverbruik in woningen worden teruggebracht. Sinds 2010 hebben 7 huishoudens gebruik gemaakt van de regeling.

In de lopende Prestatieafspraken met de corporaties (2012-2015) zijn doelstellingen geformuleerd voor het energiezuiniger maken van het corporatiebezit (circa 7.000 woningen in Vlissingen):

- l'escaut heeft de ambitie om in 2020 haar woningbezit op gemiddeld een energielabel C te brengen.
- Woonburg heeft de ambitie om in 2020 haar woningbezit op gemiddeld een energielabel B te brengen.

4.3 DOELSTELLINGEN EN ACTIES

De gemeente Vlissingen heeft voor duurzaam bouwen en wonen de volgende doelstellingen en acties geformuleerd:

Algemeen

- Het anticiperen op ontwikkelingen ten behoeve van een duurzame woon- en leefomgeving in Vlissingen door rekening te houden met fysieke en sociale ontwikkelingen.
- Het gericht opknappen/herbestemmen of selectief bijbouwen op vrijkomende vastgoedlocaties door per vrijkomende vastgoedlocatie bepalen wat de meest kansrijke ontwikkeling is, gezien de staat van het vastgoed, de wensen uit de wijk en de behoeften uit de stad.

Vergunningverlening

- het toetsen en controleren van de wettelijke EPC/EPG bij vergunningaanvragen

EPC/EPG

De Energie Prestatie Coëfficiënt (EPC) is een getal om het relatieve energieverbruik bij gebouwen aan te duiden. Er gelden minimale eisen bij het aanvragen van een omgevingsvergunning bouwen. De Energieprestatienorm van gebouwen (EPG) is vanaf 1 juli 2012 de nieuwe norm voor het bepalen van de energieprestatie van nieuwe gebouwen.

Bestaande woningvoorraad

Het verbeteren van de energieprestaties van de bestaande woningvoorraad door:

- campagne om energiezuinig woongedrag bij inwoners te bevorderen (klimaatfeest, energybattle e.d.);
- Vanuit het energieakkoord is er rijkssubsidiegeld beschikbaar gesteld. Zeeuwsbreed hebben we ingezet op particuliere woningverbetering. We hebben ons op drie zaken gericht
  - onderzoek naar hoe krijg je de burger in beweging voor burgerinitiatieven met o.a. de HZ;
  - het oprichten van een digitaal loket voor particuliere woningverbetering (www.duurzaambouwloket.nl). Het loket

bevat informatie en een vraagbaak voor burgers die hun woning willen verduurzamen en een overzicht van lokale gecertificeerde leveranciers en aannemers. Het loket bevat een volgsysteem om te zien of bezoekers ook werkelijk hun woning hebben verbeterd. Daarnaast worden er regelmatig tips over het verduurzamen van de woning via onze mediakanalen verspreid.

- een tenderregeling waarbij (rechts)personen maximaal € 3.000 subsidie kunnen krijgen als ze een burgerinitiatief starten en uitvoeren en daarmee particuliere woningen verbeteren.
- We participeren al Z4 (Goes, Middelburg, Terneuzen, Vlissingen) in de Zeeuwse Stroomversnelling (ook wel 'Nul op de meter' genoemd). Dit is een project waarbij in enkele dagen een woning energieneutraal wordt gemaakt. Voor de bekostiging sluit de bewoner een lening af bij de bank. Daarna betaalt de bewoner het bedrag van de voormalige energiekosten aan bank in plaats van aan de energieleverancier en lost in 15 jaar de schuld af. Een vergelijkbare constructie wordt gezocht voor huurwoningen.

Nieuwbouwprojecten

Het ontwikkelen van duurzame woningen in nieuwbouw(projecten) door:

- monitoring van de ontwikkeling in woonwensen en bevolkingssamenstelling t.b.v. toekomstbestendige woningbouw.
- duurzaamheidsaspecten meenemen in alle fasen van een ontwikkeling (bij onder andere ontwerp, aanbesteding en realisatie van wijk, verkavelingen en gebouwen) zoals kansen voor energieopwekking, zongericht verkavelen etc.

5 DUURZAME BEDRIJVEN

5.1 INTRODUCTIE

Het kabinet streeft naar groei die het natuurlijk kapitaal van onze aarde niet uitput en naar versterking van onze economie. Groene groei waarborgt dat ook komende generaties in hun behoeften kunnen voorzien en levert bovendien kansen op voor het Nederlandse bedrijfsleven, dat in sectoren als water en voedsel tot de wereldtop behoort. Investeren in groene groei is ook investeren in concurrentiekracht. In toenemende mate wordt erkend dat de belangen van “people”, “planet” en “profit” succesvol te verenigen zijn en dat dit nodig is om in de concurrentiestrijd mee te blijven doen. Vergroening van de economie kan alleen verder gestalte krijgen als de krachten worden gebundeld. Een groene economie kan alleen samen met bedrijven en andere maatschappelijke partijen worden gerealiseerd. De gemeente heeft hierbij een stimulerende en faciliterende rol.

5.2 STAND VAN ZAKEN

Milieubewust handelen vraagt om een duurzame bedrijfsvoering. De gemeente wil ondernemers helpen met het maken van duurzame en milieubewuste keuzes. Het lokale bedrijfsleven wordt gestimuleerd om energieprestaties zichtbaar te maken door hen gratis een startabonnement voor de Milieubarometer aan te bieden.

De Regionale Uitvoeringsdienst Zeeland (RUD-Zeeland) voert vanaf 1 januari 2014 taken uit op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving. Milieuvergunningaanvragen zullen dan niet meer door gemeenten worden afgehandeld. De gemeente blijft taken uitvoeren voor een deel van de meldingsplichtige bedrijven.

De gemeente en RUD controleren of bedrijven aan de (landelijke) milieuregels voldoen. Hiertoe is de rol van de handhaver veranderd. Voorheen was men slechts controlerend. Nu moet de ambtenaar

meedenken met het bedrijf. De handhavers hebben dus ook een meer adviserende rol gekregen. Bij de controles is dan ook aandacht voor energiebesparing. Het is echter lastig om bedrijven energiebesparende maatregelen door te laten voeren. Binnen de uitvoering van het Energieakkoord worden concrete maatregelen per branche uitgewerkt zodat het voor bedrijven eenvoudiger wordt om energie te besparen.

Dit beleid richt zich niet op de grotere bedrijven binnen het Sloegebied omdat deze onder het gezag van de provincie vallen.

5.3 AMBITIES EN DOELSTELLINGEN

De gemeente Vlissingen heeft voor de bedrijven de volgende doelstellingen geformuleerd:

- Het aanhaken bij landelijke of regionale campagnes voor duurzaam ondernemen om bijeenkomsten te organiseren met voorlichting en kennisuitwisseling.
- Het aanbieden van een gratis startabonnement voor de Milieubarometer aan bedrijven.
- Het bedrijfsleven stimuleren om energie te besparen met projecten die branche- of themagericht zijn als uitwerking van het Energieakkoord en hierbij een slimme combinatie maken van stimuleren en handhaven.

6 GROOTSCHALIGE DUURZAME ENERGIEOPWEKKING

6.1 INTRODUCTIE

Fossiele grondstoffen worden schaars. Bedrijven en overheden zijn daarom op zoek naar alternatieve groene grondstoffen en hernieuwbare energie. Als gemeente hebben we daarbij een actieve rol. Met gericht beleid kunnen we een belangrijke bijdrage leveren aan het nationale doel uit het energieakkoord:

Een toename van het aandeel van hernieuwbare energieopwekking (nu ruim 4 procent) naar 14 procent in 2020. Een verdere stijging van dit aandeel naar 16 procent in 2023.

6.2 STAND VAN ZAKEN

Windenergie

Het Sloegebied is aangewezen als concentratiegebied voor het plaatsen van windturbines. In het gebied zijn binnen gemeente Vlissingen 7 windturbines gerealiseerd.

Zonne-energie

ZMf en Zeeuwind organiseren het ZonEffect waarbij door collectieve inkoop zonnepanelen voordelig worden aangeboden bij particulieren. Wij hebben een deel van de communicatie verzorgd en ruimte voor een bijeenkomst beschikbaar gesteld. Daarnaast wordt grootschalige toepassing van zonnepanelen onderzocht op de machinefabriek waarbij ook particulieren mee kunnen participeren.

Koude-warmteopslag

De woningen in Souburg-Noord hebben geen gasaansluiting en zijn uitgerust met warmtepompen. De warmtepompen zijn ook toegepast bij de brede school 'Het Kroonjuweel' en CSW Bestevaër.

Mobiele warmte en restwarmte

Er is voor de bestaande bedrijventerreinen onderzocht of de in grote hoeveelheden aanwezige restwarmte nuttig kan worden gebruikt. De Kenniswerf, het Scheldekwartier en het zwembad Vrijburgbad te Vlissingen worden als kansrijk gezien. Bij de vestiging van nieuwe bedrijven binnen het Sloegebied wordt onderzocht of de bedrijven gebruik kunnen maken van elkaars restwarmte.

Ruimtelijke ordening

De aandacht voor milieu in de ruimtelijke ordening is steeds verder verbreed, tot een 'duurzame ruimtelijke ontwikkeling'. Waar vroeger vaak alleen werd gekeken naar het bouwplan (duurzaam bouwen) hebben milieu en duurzaamheid tegenwoordig steeds meer doorwerking in bestemmingsplannen en de structuurvisie. En dat is niet vreemd. Een goede ruimtelijke ordening draagt namelijk veel bij aan de kwaliteit van de leefomgeving.

Het bestemmingsplan regelt precies wat mag of niet mag op een bepaalde plek en kan daarmee ontwikkelingen sturen of tegenhouden. Bij nieuwe bestemmingsplannen en ruimtelijke procedures worden de mogelijke gevolgen of effecten van de ruimtelijke plannen voor een duurzame ruimtelijke ordening en het milieu onderzocht en afgewogen. In de structuurvisie staat op hoofdlijnen wat de gemeente wil met de totale ruimtelijke inrichting van de gemeente (Structuurvisie Vlissingen Stad aan zee – een zee aan ruimte, december 2009 en de oplegnotitie Actualisatie structuur- en woonvisie 2013).

6.3 *AMBITIES EN DOELSTELLINGEN*

- Per ruimtelijk plan of visie afwegen of aandacht wordt besteed aan duurzame energie, onder andere door het aanwijzen van locaties voor de opwekking ervan.
- Grootschalige toepassing van zonnepanelen waarbij ook particulieren mee kunnen participeren.
- Aansluiten bij regionale of provinciale kansrijke initiatieven op het gebied van grootschalige energieopwekking.
- Bijdragen aan het plaatsen van windturbines buiten de 12 mijlszone zodat de toeristische functie en het woongenot wordt behouden.

7 VERKEER EN VERVOER

7.1 INTRODUCTIE

Het gemeentelijk verkeer- en vervoersbeleid is gericht op een goede en vlotte bereikbaarheid van de woningen en voorzieningen. Dit geldt zowel voor de verplaatsing van personen als de transporten van goederen. Het tweede belangrijke aspect in het gemeentelijk verkeer- en vervoersbeleid is verkeersveiligheid. Verkeer is geen doel op zich, maar is onderdeel van een leefbare en economisch gezonde gemeente. De negatieve gevolgen van het verkeer zoals verkeersonveiligheid, milieubelasting en energieverbruik moeten zoveel als mogelijk worden beperkt. Noodzakelijkerwijs speelt het verkeer- en vervoersbeleid in op ruimtelijk, economisch en milieubeleid. Middels de wegencategorisering wordt het verkeer zo veel mogelijk gestuurd via gebiedsontsluitingswegen, zodat de verblijfsgebieden autoluw blijven en de verkeersveiligheid zo goed mogelijk wordt geborgd.

7.2 STAND VAN ZAKEN

Het Gemeentelijk Verkeer en Vervoerplan (GVVP) is in 2012 vastgesteld en heeft een looptijd tot 2020. Het GVVP is de basis voor ontwikkelingen in Vlissingen voor wat betreft de aanleg van nieuwe infrastructuur, de inrichting van verblijfsgebieden, het verkeerscirculatieplan, Sloebrug, het faciliteren van ketenmobiliteit, parkeerbeleid en het fietsverkeer.

De gemeente zet zich in voor duurzame mobiliteit door het faciliteren van de haltes voor de zonnetrein en de aanlegsteigers van de watertaxi. We zijn met een aanbieder in gesprek om de haltes van de zonnetrein te moderniseren door de aankomsttijd digitaal weer te geven. De haltes worden naast de aankomsttijd ook gebruikt voor digitale reclame, waardoor wij als gemeente geen kosten hebben voor de haltes. Daarnaast kunnen wij zelf ook informatie over bijvoorbeeld evenementen weergeven bij de haltes.

Om een elektrische auto te kunnen laden is behoefte aan een laadinfrastructuur. Een deel van deze behoefte ligt in de openbare ruimte. Dit geldt voor e-rijders die bij huis geen mogelijkheid hebben op eigen terrein te laden en voor bezoekers van onze stad. Naar verwachting zijn er in 2020 36 oplaadpunten in de gemeente Vlissingen nodig om aan de behoefte te voldoen (APPM, 2013). De praktijk zal uitwijzen of dat aantal werkelijk nodig is.

In de parkeergarage De Fonteyne zijn 2 oplaadpunten voor elektrische auto's geplaatst voor algemeen gebruik. De leverancier van de auto's heeft de oplaadpunten betaald. Bij M2 heeft een pilot gedraaid voor het toepassen van 'een verlengde huisaansluiting'. M2 heeft alle kosten voor de laadpaal betaald en het oplaadpunt is aangesloten op de meterkast van M2. Er is sprake van een openbaar oplaadpunt waarbij de kosten voor opladen door andere gebruikers via een pasjessysteem worden verrekend. Het oplaadpunt is echter regelmatig door anderen bezet en hierdoor heeft M2 kosten gemaakt zonder zelf gebruik te kunnen maken van de paal. Er ontstaat een dusdanige spanning tussen e-rijders dat deze constructie af te raden is.

Zeelandbreed is een werkgroep ingesteld om gezamenlijk invulling te geven aan de laadinfrastructuur voor het opladen van elektrisch auto's. Vanuit de werkgroep lopen er gesprekken met verschillende aanbieders van laadpalen. Er ligt nu een advies van de werkgroep waarbij de exploitatie van laadpalen geheel aan de markt wordt overgelaten. De gemeente is enkel faciliterend en investeert niet in laadpalen of het onderhoud daarvan. Er wordt gebruik gemaakt van het principe 'paal volgt auto'. Er worden dus enkel oplaadpunten geplaatst als iemand een elektrische auto aanschaft. De oplaadpunten zijn voor algemeen gebruik. Als er onvoldoende gebruik wordt gemaakt van de laadpaal verplaatst de marktpartij deze. De gebruikers betalen per uur met een pasjessysteem voor het opladen. De gemeente en marktpartij maken vooraf afspraken over waar en hoeveel laadpalen er geplaatst kunnen

worden zodat het verhogen van de parkeerdruk zoveel mogelijk wordt voorkomen. Het college zal naar verwachting in 2016 beleid vaststellen en overeenkomsten sluiten met een marktpartij.

7.3 *AMBITIES EN DOELSTELLINGEN*

Bestaande doelstellingen

Acties die voortkomen uit het verkeer- en vervoersbeleid voor wat betreft duurzaamheid zijn:

- Verbeteren hoofdfietsnetwerk
- Onderzoek naar regionale stadsdistributie
- Aandacht voor het langzaam verkeer
- Verbeteren doorstroming bij verkeerslichten voor het langzaam vervoer
- Sturing van het gemotoriseerd verkeer via de gebiedsontsluitingswegen
- Verbetering inrichting verblijfsgebieden (30km regime)
- Sturing gemotoriseerd verkeer via parkeerverwijssysteem (tegengaan zoekverkeer)
- Goede externe bereikbaarheid
- Verbetering verkeersveiligheid met extra aandacht voor kwetsbare verkeersdeelnemers.
- Monitoring verkeersintensiteiten.
- Duurzaam vervoer: Watertaxi en de zonnetrein en het toepassen van digitale reizigersinformatie bij de haltes van de zonnetrein.
- Doorstroming verkeer Sloeweg
- Stimulering ketenmobiliteit (o.a. door fietsenbeugels bij bushaltes)

Verkeer Circulatieplan Binnenstad

- Voldoende parkeergelegenheid aan de randen van de binnenstad
- Stimuleren parkeergaragegebruik door tariefstelling
- Uitbreiden fietsparkeerplaatsen
- Stimuleren gebruik bewaakte fietsenstalling

- Aantrekkelijk maken van fietsverbindingen naar de binnenstad
- Verbetering bevoorrading binnenstad (middels routing en laad-los voorzieningen)
- Verbetering openbaar vervoer route en haltevoorzieningen binnenstad
- Autoluw maken van de binnenstad.
- Voetgangersbewegwijzering
- Gebruik transferium bij grote evenementen

Additionele doelstellingen

- Het terugdringen van CO2-uitstoot (energiebesparing) maakt structureel onderdeel uit van het vigerend beleid op verkeer vervoer (mobiliteitsbeleid).
- Participeren in de Zeelandbrede aanpak voor de laadinfrastructuur van elektrische auto's en bij een kostendekkend concept een marktpartij contracteren en beleid vaststellen.
- Aanhaken bij landelijke of regionale campagnes voor het bevorderen van duurzame mobiliteit (bijvoorbeeld Urgenda).p

8 UITVOERING

8.1 INLEIDING

Het plan... en dan? Cruciaal voor het realiseren van de ambities in het milieuplan is een adequate organisatie en uitvoering en daarmee aansluiting bij de gemeentelijke beleidscyclus. Dit hoofdstuk beschrijft hoe de uitvoering van het milieubeleid gestalte krijgt in de gemeentelijke programmering, organisatie, financiën en communicatie.

8.2 PROGRAMMERING

Het voorliggende milieubeleid geeft aan wat de ambities en doelstellingen voor de komende 4 jaar zijn. Om het plan tot uitvoering te kunnen brengen zal eerst nog een vertaalslag moeten worden gemaakt naar de uitvoeringsorganisatie van Vlissingen. Het gaat dan om vragen als wie gaat de taak of actie uitvoeren, wat kost dit aan uren en middelen en wanneer moet de actie of taak worden uitgevoerd.

Allereerst moeten de verschillende doelstellingen worden vertaald naar concrete actiepunten die gezamenlijk tot doelrealisatie moeten leiden. De actiepunten worden in de tijd geprogrammeerd met een inschatting voor personele capaciteit en benodigde middelen. De actiepunten worden naast de beschikbare capaciteit en middelen gezet. Aan de hand hiervan wordt een jaarprogramma vastgesteld. De jaarprogramma's zullen worden geëvalueerd, waarin wordt aangegeven welke doelstelling met welke middelen zijn behaald.

8.3 ORGANISATIE

De uitvoering van het milieubeleid vindt plaats door de afdeling die het meest verantwoordelijk is voor de uitvoering van het betreffende onderwerp. De afdeling SBP zal de uitvoering coördineren en jaarlijks zorgen voor de jaarplanning, evaluaties en voortgangsrapportages.

Indien derden initiatieven nemen die aansluiten bij de ambities en doelstellingen van het milieubeleid zal waar mogelijk de gemeente Vlissingen aansluiten bij deze initiatieven. Initiatiefnemers kunnen onder andere zijn bedrijven, particulieren, instanties, woningbouwcorporaties en andere overheden.

Uitvoeringprogramma 2016

Behorende bij Milieubeleid 2016-2019

Klimaat & Energie

In het uitvoeringsprogramma worden veel lopende projecten opgenomen:

- energiebesparing bij eigen accommodaties incl. monitoring;
- toepassen zonnepanelen stadhuis, machinefabriek en eventuele overige accommodaties;
- duurzaamheid integraal onderdeel maken van andere beleidsstukken;
- verhogen bekendheid duurzaam inkopen binnen de organisatie;
- uitvoering projecten energieakkoord voor bedrijven en particuliere woningverbetering:
  - o combinatie handhaven en stimuleren bij bedrijven;
  - o bekend maken energiebesparingstips voor bedrijven (vanuit landelijke database);
  - o tenderregeling voor burgerinitiatieven via rijkssubsidie;
  - o centraal punt voor informatie voor particulieren woningverbetering;
  - o monitoring;
- natuur- en milieueducatie binnen het onderwijs;
- laadinfrastructuur voor elektrische auto's binnen de openbare ruimte;
- informatiezuil met dynamische aankomsttijden zonnetrein;
- faciliteren initiatieven van derden.

Aanvullend op de huidige activiteiten zijn in het uitvoeringsprogramma opgenomen:

- burgers oproepen duurzame initiatieven bekend te maken en deze in de etalage zetten;
- energiebesparingswedstrijd;
- EPC toets gebouwen bij vergunningverlening verbeteren.

Het uitvoeringsprogramma wordt in 2016 door het college vastgesteld.